

Πρόλογος

Ένα από τα πιο πολυσυζητημένα θέματα της κατοχικής περιόδου στην Ελλάδα (1941-1944) είναι η ιστορία των Ταγμάτων Ασφαλείας, δηλαδή των ένοπλων σχηματισμών που συνεργάστηκαν με τις γερμανικές αρχές κατοχής με στόχο τη διατήρηση της «έννομης τάξης» και την καταπολέμηση του «κομμουνιστικού κινδύνου». Η ίδρυσή τους αποφασίστηκε από την κυβέρνηση του τρίτου κατά σειρά κατοχικού πρωθυπουργού Ιωάννη Ράλλη (Απρίλιος 1943- Οκτώβριος 1944) και έλαβε χώρα στα τέλη του 1943. Τα πρώτα Τάγματα Ασφαλείας (Τάγματα Ευζώνων για την ακρίβεια) συγκροτήθηκαν στην Αθήνα, για να εξαπλωθούν έως την άνοιξη του 1944 και σε άλλα αστικά κέντρα της περιφέρειας, όπως στη Χαλκίδα, την Πάτρα, το Αγρίνιο και την Κόρινθο. Εκτός από τα Τάγματα Ευζώνων, τα οποία διοικούσαν αξιωματικοί του πρώην ελληνικού στρατού, εμφανίστηκαν και ένοπλα σώματα εθελοντών, για παράδειγμα στην Πελοπόννησο, τα οποία επίσης ενσωματώθηκαν στο θεσμικό πλαίσιο του αντικομμουνιστικού αγώνα της κυβέρνησης Ράλλη.

Τα Τάγματα Ασφαλείας συμμετείχαν σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις των γερμανικών στρατευμάτων κατά των ανταρτών και στήριξαν την κλονισμένη εξουσία της κυβέρνησης των Αθηνών, της λεγόμενης κατοχικής κυβέρνησης, στην επαρχία. Είναι πλέον αδιαμφισβήτητο ότι έχαιραν σε έναν βαθμό της λαϊκής υποστήριξης, τουλάχιστον αρχικά, και αποτέλεσαν τον σημαντικότερο εγχώριο αντίπαλο του ΕΛΑΣ στο πεδίο των μαχών. Δεν ήταν τυχαίο ότι το ΚΚΕ έστρεψε σε μεγάλο βαθμό την έντυπη αλλά και προφορική προπαγάνδα του κατά των «δολοφονικών Ταγμάτων». Ουσιαστικά αποτέλεσαν τον ένοπλο βραχίονα του κατοχικού κράτους – ένα είδος ελληνικού στρατού εν τη γενέσει του – για την αντιμετώπιση της ανταρτικής απειλής και αναπλήρωσαν το στρατιωτικό κενό που δεν μπορούσαν να καλύψουν από μόνες τους οι γερμανικές δυνάμεις. Υπό αυτή την έννοια ήταν ενταγμένα στον γερμανικό μηχανισμό στρατιωτικής διοίκησης, μολοντί είχαν διαφορετικά κίνητρα.

Σύμφωνα με τους πολιτικούς σχεδιασμούς των αντιπροσώπων του Ράιχ στην Ελλάδα, τα Τάγματα Ασφαλείας συνέβαλαν επίσης στην όξυνση του εμφύλιου πολέμου και στην πόλωση της ελληνικής κοινωνίας, αντιπαράθετοντας στο δίπολο αντίσταση-δωσιλογισμός το δίπολο κομμουνισμός-αντικομμουνισμός. Παράλληλα, η ίδρυση των Ταγμάτων Ασφαλείας σήμαινε την εκ των πραγμάτων αναβάθμιση του ρόλου της κυβέρνησης Ράλλη: Όσο περισσότερο πλησίαζε το τέλος της κατοχής, τόσο πιο αναγκασμένες ήταν οι γερμανικές αρχές να εκχωρή-

σουν αρμοδιότητες στην ελληνική διοίκηση, που απέκτησε έτσι τις δικές της ένοπλες δυνάμεις.

Ως μονάδες καταστολής στην υπηρεσία του κατοχικού κράτους, τα Τάγματα Ασφαλείας έδρασαν στη νότια Ελλάδα. Στη βόρεια Ελλάδα, αντίθετα, επικρατούσε μία διαφορετική κατάσταση. Στη ζώνη του γερμανού «Στρατιωτικού Διοικητή Θεσσαλονίκης-Αιγαίου» προέκυψε ένας συνωστισμός ένοπλων αντικομμουνιστικών ομάδων, που είχαν ιδρυθεί με την ενθάρρυνση των γερμανικών αρχών ή εξ ιδίας πρωτοβουλίας και δεν σχετίζονταν επίσημα με την κυβέρνηση Ράλλη. Το «Εθελοντικό Τάγμα Θεσσαλονίκης» του αντισυνταγματάρχη του μηχανικού Γεώργιου Πούλου, οι ομάδες αυτοπροστασίας των ένοπλων χωρικών του «Εθνικού Ελληνικού Στρατού» (ΕΕΣ), οι σλαβόφωνες πολιτοφυλακές της «Οχράνα» στη Δυτική Μακεδονία και τα αντικομμουνιστικά αποσπάσματα στη Θεσσαλονίκη συνιστούσαν – μεταξύ άλλων – το ετερόκλητο στρατόπεδο των ενόπλων που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν το ΕΑΜ και τον ΕΛΑΣ και υποστηρίχθηκαν υλικά και πολιτικά από τις γερμανικές αρχές κατοχής. Οι περισσότερες από αυτές έμειναν γνωστές με το όνομα των αρχηγών τους (π.χ. «τάγμα Πούλου»), παρά με την επίσημη ονομασία τους, δηλωτικό της καταλυτικής επιρροής που ασκούσαν οι τελευταίοι στις οργανώσεις τους.

Το ανά χείρας βιβλίο πραγματεύεται την ιστορία ενός από τους επικεφαλής των αντικομμουνιστικών αποσπασμάτων στη Θεσσαλονίκη, του διαβόητου Αντώνιου Δάγκουλα. Είναι η πρώτη φορά που επιχειρείται η συνολική παρουσίαση της δράσης του Δάγκουλα με βάση ανέκδοτο αρχειακό υλικό. Μέχρι στιγμής λίγα ήταν τα στοιχεία που γνωρίζαμε για τη σύνθεση της ένοπλης ομάδας του. Το πως ήρθε σε επαφή με τις γερμανικές αρχές κατοχής και πως εν συνεχεία εξελίχθηκε η συνεργασία του μαζί τους, είναι δύο άλλα σημεία που δεν είχαν πλήρως διευκρινιστεί. Επίσης οι σχέσεις του με τους αρχηγούς των υπολοίπων αντικομμουνιστικών σχηματισμών στη Θεσσαλονίκη έχρηζαν περαιτέρω έρευνας. Η ανάδειξη του σε έναν από τους ηγετικούς παράγοντες του ένοπλου δωσιλογισμού παρέμενε ανεξήγητη. Το σημαντικότερο, όμως, σημείο που έπρεπε να μελετηθεί αφορούσε τα εγκλήματα που διέπραξαν ο ίδιος και οι άντρες του σε βάρος πραγματικών ή υποτιθέμενων κομμουνιστών και άλλων εχθρών της εθνικοσοσιαλιστικής «Νέας Τάξης». Όχι άδικα ταυτίστηκαν οι Δαγκουλαίοι με τη σκοτεινότερη φάση της κατοχικής ιστορίας της Θεσσαλονίκης.

Ωστόσο, κάθε απόπειρα για τη συγγραφή ενός βιβλίου για τον Δάγκουλα βάσει των παραπάνω ερωτημάτων φάνταζε (και ήταν άλλωστε) εξαιρετικά δύσκολη. Η αναζήτηση αξιόπιστων πηγών, που ήταν διασκορπισμένες δεξιά και αριστερά, συνιστούσε ένα δυσχερέστατο εμπόδιο, η υπερνίκηση του οποίου απαιτούσε κόπο, υπομονή και επιμονή, πειθαρχία και προνοητικότητα. Το ίδιο ίσχυε και για

την ερμηνευτική προσέγγιση του «κακού». Τελικά, τίποτε δεν είναι ακατόρθωτο. Ο Αντρέας Βενιανάκης όχι μόνο ανέλαβε το εγχείρημα να ασχοληθεί ερευνητικά με τον Δάγκουλα, αλλά πέτυχε να ολοκληρώσει μια μελέτη που ασφαλώς δεν θα περάσει απαρατήρητη. Αν αναλογιστεί κανείς ότι ο Βενιανάκης δεν ανήκει στην κατηγορία των επαγγελματιών ιστορικών, τότε η επιτυχία του γίνεται ακόμη μεγαλύτερη. Με βασικό εφόδιο την αστείρευτη αγάπη για το αντικείμενο της έρευνάς του και οπλισμένος με θάρρος και περιέργεια, ο Αντρέας περιπλανήθηκε σε δρόμους και σοκάκια της Θεσσαλονίκης, αναζητώντας τα ίχνη των Δαγκουλαίων και του αιματηρού οδοιπορικού τους. Συγκέντρωσε πλήθος μαρτυριών, τόσο από την πλευρά των θυμάτων, όσο και από την πλευρά των θυτών, προσπαθώντας να καταγράψει και να κατανοήσει τα αίτια του πρωτοφανούς κύματος βίας που συγκλόνησε τη Θεσσαλονίκη το τελευταίο έτος της γερμανικής κατοχής. Γι' αυτό τον λόγο το βιβλίο του είναι, εκτός από ένα ιστορικό πόνημα, και μία επιμνημόσυνη δέηση για τα πολλά (δυστυχώς) θύματα των Δαγκουλαίων. Παρά το συναισθηματικό φορτίο της έρευνας που κουβάλησε στους ώμους του, ο συγγραφέας στάθηκε με αξιοθαύμαστη ψυχραιμία, όπως ορίζουν οι αυστηροί κανόνες της ιστορικής επιστήμης, απέναντι σε ανθρώπους και γεγονότα.

Ο Δάγκουλας ήταν μια ξεχωριστή περίπτωση δωσίλογου στη Θεσσαλονίκη. Το γιατί θα το πληροφορηθεί ο αναγνώστης μέσα από τις σελίδες που ακολουθούν. Με το βιβλίο του ο Βενιανάκης φωτίζει τις πιο σκοτεινές στιγμές της κατοχικής Θεσσαλονίκης και την απελευθερώνει από ένα φάντασμα που για δεκαετίες τη στοιχείωνε ...Το φαινόμενο του «κακού» επιδέχεται πλέον ερμηνείας.

Στράτος Ν. Δορδανάς-Βάιος Καλογρηάς
Θεσσαλονίκη-Königstein, Μάιος 2016